

КОМУНІКАТИВНА СПРЯМОВАНІСТЬ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ

COMMUNICATIVE TENDENCY OF FORMATION OF FOREIGN LANGUAGE COMPETENCE OF STUDENTS

У статті розглянуто умови ефективної реалізації комунікативного підходу в процесі вивчення іноземної мови та доведено важливість формування іноземної комунікативної компетенції в контексті професійної підготовки майбутніх фахівців. Виявлено особливості реалізації комунікативного підходу в навчанні іноземної мови. Розглянуто комунікативну компетенцію в контексті професійної підготовки майбутніх фахівців як сукупність професійних знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне виконання комунікативної функції в професійній діяльності та сприяють подальшому самовдосконаленню й самореалізації.

Ключові слова: іноземна комунікативна компетенція, професійна підготовка, комунікативний підхід, мовленнєві вміння, вивчення іноземної мови.

В статье рассматриваются условия эффективной реализации коммуникативного подхода в процессе изучения иностранного языка и доказана важность формирования иноязычной коммуникативной компетенции в контексте профессиональной подготовки будущих специалистов. Выявлены особенности реализации коммуникативного подхода в обучении иностранному языку. Рассмотрена коммуникативная компетенция в контексте профессиональной подготовки будущих специалистов как совокупность профессиональных знаний, умений и навыков, обеспечивающих эффективное выполнение коммуникативной функции в профессиональной деятельности и способствующих дальнейшему самосовершенствованию и самореализации.

Ключевые слова: иноязычная коммуникативная компетенция, профессиональная подготовка, коммуникативный подход, речевые умения, изучение иностранного языка.

The article examines the conditions for the effective implementation of the communicative approach in the studying process of a foreign language. The peculiarities of communicative approach in the process of studying a foreign

language are identified. The communicative competence is considered in the context of professional training of future specialists as a complex of professional knowledge, skills and abilities that ensure the effective implementation of the communicative function in the professional activity and promote their further self-improvement and self-realization. The importance of forming foreign language communicative competence in the context of professional training has been ascertained for efficient usage in learning process of foreign language. The efficiency of communicative aspect in the educational process of higher education is proved, as it provide an opportunity to form professional skills of future professionals, involving them in intensive cognitive, intellectual and creative activity. Communicative activity is considered as a process of solving a number of professional tasks by students. This activity is aimed at achieving a common goal – training, education and personal development of a student. The aim of the communicative activity is the formation of foreign language communicative competence using of the theoretical material in solving professional problems. The importance of understanding the main structural elements of communicative activity have been ascertained for its efficient usage in learning process of foreign language. The article highlights the problems associated with different methods and techniques of communicative-based learning. The communicative activity approach of learning foreign languages is particular important. It is based on the fact that learning is a model of communication. The basic principles of its implementation as a communicative teaching method of speaking are analyzed. It should be noted that communicative and active approach to learning foreign languages is one of the most significant and effective. Communicative orientation of learning process is a prerequisite of success in practical learning of a foreign language. Communicative activity approach is based on the fact that learning is a model of communication.

Key words: foreign language communicative competence, professional training, communicative approach, speech skills, foreign language learning.

УДК 378.026

Волкова Л.В.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри
сучасних європейських мов
Університету державної фіскальної
служби України

Постановка проблеми. Сучасні вимоги до підготовки кваліфікованого спеціаліста передусім потребують від нього бути учасником міжкультурної комунікації, мати необхідні комунікативні спроможності у сферах професійного та ситуативного спілкування в усній і письмовій формах, навички практичного володіння іноземною мовою в різних видах мовленнєвої діяльності в обсязі тематики, що обумовлена професійними потребами, і бути спроможним оволодіти новітньою фаховою інформацією через іноземні джерела.

Згідно із загальноєвропейськими рекомендаціями Ради Європи, метою є не просто вивчення

будь-якої мови, а вільне спілкування цією мовою, тобто формування в студентів іноземної комунікативної компетентності. До структури комунікативної компетенції належать мовленнєва компетенція (аудіювання, говоріння, читання, письмо); мовна компетенція (лексичні, фонетичні, орфографічні знання); дискурсивна компетенція; соціокультурна та соціолінгвістична компетенція; стратегічна компетенція. Студент повинен уміти здійснювати усне спілкування, розуміти на слух різну інформацію, логічно структурувати й передавати свої висловлювання, обирати ефективні стратегії для розв'язання будь-якої проблеми.

Основними факторами, які впливають на формування комунікативної компетентності в студентів, є професійна спрямованість, гуманістичний стиль спілкування, орієнтація на комунікативну культуру як на професійну цінність.

Метою такого навчання у вищому навчальному закладі є не передача знань і на цій основі формування професійних умінь, а формування професійної компетенції, невід'ємною частиною якої є інтегроване професійне знання фахівців іноземної мови з властивими їм мотиваційно-стимулювальною, аналітико-синтетичною та виконавчою частинами діяльності. Тобто мова йде про формування іншомовної комунікативної компетенції майбутніх фахівців, до складу якої входять дві категорії: формування та розвиток. Під формуванням розуміють когнітивний аспект (знання, навички, уміння, професійне мислення), під розвитком – емоційно-чуттєвий аспект діяльності (мотиви, інтереси, здібності, професійні якості особистості) [7].

Постановка завдання. Мета статті полягає у виявленні особливостей реалізації комунікативного підходу в навчанні іноземної мови та формування на його основі іншомовної комунікативної компетенції майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зміст навчання іноземної мови – це багатокомпонентна структура, що складається з певним чином організованого навчального матеріалу, формується й реалізується в процесі навчання з урахуванням цілей і завдань освіти на певному етапі розвитку суспільства.

Основними компонентами змісту навчання іноземної мови є комунікативний, позамовний і процесуальний компоненти.

Комунікативний компонент включає в себе мовний, мовленнєвий і соціокультурний навчальний матеріал (зміст навчального матеріалу). До мовного та мовленнєвого компонентів змісту навчання іноземної мови належить матеріал, на основі якого здійснюється навчання. Соціокультурний компонент змісту навчання англійської мови передбачає набуття знань про національно-культурні особливості й реалії країни, мова якої вивчається.

Складниками позамовного компонента навчання є сфери спілкування, а також теми та ситуації професійного спілкування, що визначаються цими сферами. Згідно з класифікацією, запропованою Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти, яка найбільш повно відповідає сучасним підходам до формування комунікативної компетенції та узгоджується з міжнародними стандартами у сфері навчання іноземних мов, такими сферами є особистісна (сфера особистих інтересів), центром якої є дім, сім'я, друзі; публічна, в якій суб'єкт залучається до різних видів діяльності з різними цілями; професійна, де суб'єкт залучається до своєї професії; освітня,

в якій суб'єкт перебуває в освітній системі, тобто в освітньому закладі.

Процесуальний компонент являє собою процес навчання, у якому й реалізується його зміст.

Домінанта того чи іншого компонента в процесі навчання залежить від етапу, що визначається за провідним видом навчальної діяльності. Першим етапом навчання іноземної мови є набуття лексичних і граматичних знань, формування й розвиток відповідних лексико-граматичних навичок і умінь. Наступним кроком є перехід до розвитку мовленнєвих умінь відповідно до запрограмованої тематики, коли відбір навчального матеріалу залежить від прагнення найбільш повно та якісно розкрити зміст пропонованої теми. Набутий на попередніх етапах лексико-граматичний запас і забезпечена можливість його активного вживання передбачає поступове зміщення акценту навчання з мовного тренування на реально-мовленнєву комунікацію, у процесі якої засвоюються додаткові мовні одиниці, пов'язані зі змістом предмета, що вивчається [3].

Модель реалізації комунікативного підходу в навчанні іноземної мови майбутнього фахівця повинна відповідати таким вимогам:

- формування наукових засад здійснення професійної підготовки майбутніх фахівців на сучасному етапі (принцип гуманізації навчально-виховного процесу, принцип демократизації, принцип взаємозв'язку між усіма видами професійно-теоретичної і практичної підготовки, принцип оптимізації навчально-виховного процесу, принцип поєднання навчання з ініціативністю й самостійністю майбутніх учителів);

- дослідження процесу формування іншомовної комунікативної компетенції студентів;

- визнання студента вищого навчального закладу суб'єктом безперервного процесу професійного самовдосконалення: самопізнання, саморозвитку, самореалізації [2].

Ця модель відбиває суттєві характеристики та внутрішню будову професійної діяльності, реалізація якої можлива лише за створення певних взаємопов'язаних педагогічних умов.

Отже, процес реалізації комунікативного підходу буде ефективним, якщо в діяльності вищих навчальних закладів будуть забезпечені такі організаційно-педагогічні умови:

- комунікативне спрямування змісту професійно орієнтованих дисциплін;

- інтегрування професійних знань, умінь і навичок майбутнього фахівця;

- створення іншомовного комунікативного середовища. Комунікативно орієнтований зміст дисциплін професійного спрямування відображає цілісність навчального процесу та комплексний підхід до його організації, що забезпечується інтеграцією навчальних дисциплін і методики викла-

дання іноземної мови на засадах комунікативного підходу.

Модель іншомовного комунікативного середовища характеризується колективною комунікативною діяльністю студентів, суб'єкт-суб'єктними взаєминами між викладачем і студентом, систематичним іншомовним спілкуванням та активною самостійною роботою майбутніх фахівців.

Отже, комунікативний підхід передбачає таку організацію навчально-пізнавальної діяльності, за якої забезпечується систематичне оволодіння як функціональним, так і структурним аспектами мови, спрямованими на формування іноземної комунікативної компетентності.

Реалізація комунікативного підходу можлива завдяки таким закономірностям мовленнєвого спілкування (за Ю. Пассовим):

- мовленнєве спілкування несе діяльнісний характер;
- процес комунікації має свою предметність, обмежену рамками заняття, теми, події, проблеми тощо;
- ситуація спілкування моделюється згідно з типовими варіантами стосунків у колективі;
- використання мовленнєвих засобів зумовлюється особливостями процесу спілкування в тій чи іншій ситуації.

Принципи комунікативного навчання висуваються такі:

1. особистісно орієнтований підхід з урахуванням потреб, сфери діяльності й інтересів студентів;
2. мовленнєва спрямованість навчання, що реалізується в процесі практичного користування іноземною мовою;
3. функціональність, що зумовлює відбір відповідного професійно орієнтованого матеріалу;
4. ситуативність, оскільки в процесі навчання моделюється певна система взаємин співрозмовників;
5. новизна, що спричинюється постійною зміною теми розмови, обставин, завдань тощо.

Іншомовну комунікативну компетентність особистості розглядають із таких позицій: щодо особистісного підходу іншомовна комунікативна компетентність є актуалізацією іншомовних компетенцій як базових навичок і передбачає готовність до прояву компетенцій, досвід демонстрації компетенції в різноманітних стандартних і нестандартних ситуаціях, відношення до змісту компетенції та об'єкта її застосування, емоційно-вольову регуляцію процесу й результату застосування компетенції; з позиції системно-структурного підходу іншомовна комунікативна компетентність є системою, до якої належать такі складники: комунікативні та пізнавальні здібності, пізнавальна активність, мотивація, креативність і готовність до іншомовного спілкування; щодо акмеологічного підходу іншомовна комунікативна компетентність є багато-

рівневою інтегральною особистісною якістю, яка дає людині змогу ставити й ефективно вирішувати завдання та проблеми різного рівня складності в галузі іншомовної взаємодії. Майбутній фахівець, що досяг високого рівня сформованості іншомовної комунікативної компетентності, здатен продуктивно діяти на засадах іншомовних компетенцій у різних, зокрема професійних, ситуаціях.

Іншомовна комунікативна компетентність є інтегральною особистісно-професійною якістю людини з певним рівнем мовної освіти, яка реалізується в готовності на певній основі до успішної, продуктивної й ефективної діяльності з використанням комунікативних та інформативних можливостей іноземної мови, забезпечує можливість ефективної взаємодії з навколишнім середовищем за допомогою відповідних мовних компетенцій [1].

Досліджуючи іншомовну комунікативну компетентність як умову вдосконалення професійної підготовки фахівця, Ю. Солодовнікова стверджує, що іншомовна комунікативна компетентність є комплексним особистісним ресурсом, який забезпечує можливість використання іноземної мови в галузі соціальної роботи. Іншомовна комунікативна компетентність охоплює лінгвістичну, прагматичну, соціокультурну, стратегічну та дискурсивну складники, а також знання, уміння й навички з дисципліни «Іноземна мова» та спеціальних дисциплін, спроби вирішення професійно-значущих завдань у сфері соціальної роботи засобами іноземної мови, творчі професійні здібності, професійні цінності, необхідний рівень мотивації, а також особистісні та професійно-значущі якості, необхідні фахівцю для успішного здійснення професійних видів діяльності. При цьому автор відокремлює в структурі професійної підготовки майбутнього фахівця як два окремих компоненти іншомовну комунікативну компетентність і загальну професійну компетентність [6].

Концепцію професійної компетентності, до складу якої належить іншомовна компонента, пропонує В. Теніщева, зауважуючи, що для низки фахівців успішність професійної діяльності в багатьох випадках залежить від рівня їхньої іншомовної комунікативної компетенції. Надійність та ефективність роботи таких фахівців залежить від того, наскільки адекватно й глибоко в загальній структурі їх предметно-технологічної компетентності інтегровано іншомовну мовленнєву компоненту. За В. Теніщевою, професійна іншомовна комунікативна компетентність фахівця є складним інтегративним цілим, що забезпечує компетентне професійне спілкування мовою спеціальності в умовах міжкультурної комунікації. При цьому зауважується, що загалом сформовані іншомовні можливості фахівця, що не співвіднесенні в навчанні з конкретними вимогами й умовами професійної діяльності, залишаються загальними,

а не спеціальними здібностями студента. Тому навчити студента іншомовного спілкування, а потім інтегрувати його іншомовну комунікативну компетенцію в систему виробничих зв'язків, її предметно-технологічний, соціальний і психологічний контексти часто виявляється досить проблематичним завданням. Для подолання такого недоліку автором пропонується «накладання» іноземної мови на контекст професійної діяльності, дидактично обумовлена інтеграція професійної та іншомовної діяльності, з чим не можна не погодитись.

Розглядаючи комунікативну компетенцію в контексті професійної підготовки майбутніх фахівців, ми розуміємо її як сукупність професійних знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне виконання комунікативної функції в професійній діяльності та сприяють їхньому подальшому самовдосконаленню й самореалізації.

Таке поняття комунікативної компетенції зумовлює необхідність принципово нового підходу до організації процесу навчання іноземних мов у вищій школі, успішність оволодіння якими визначається вже не стільки лінгвістичними критеріями, скільки психологічними, соціальними та іншими чинниками. У свою чергу, це зумовлено специфікою феномена комунікативної компетенції, яка, порівняно з лінгвістичною компетенцією, полягає, по-перше, в тому, що об'єднує знання семантичного потенціалу мовних форм зі здатністю конструювати значення в контексті ситуації спілкування, а по-друге, у її функціональному характері, під яким розуміють здатність індивіда адаптувати вихідне значення мовних структур для сприйняття інформації та організації процесу мовлення з урахуванням фактора співрозмовника й контексту ситуації іномовного спілкування.

Варто відмітити, що не існує єдиного підходу до визначення структури означеного феномена. Більшість дослідників виділяють п'ять компонентів комунікативної компетенції: мовну, мовленнєву, соціокультурну, дискурсивну і стратегічну компетенції. Проте, на нашу думку, для формування іномовної професійної комунікативної компетенції цих компонентів недостатньо. Ми підтримуємо погляди науковців, які пропонують включити до її складу ще прагматичну, предметну та професійну компетенції.

Отже, іномовна комунікативна компетенція ґрунтується на таких складниках:

~ мовна компетенція, яка включає знання фонетики, лексики, орфографії, граматики та відповідні навички.

~ фонологічна компетенція включає фонетичні знання й мовленнєві слуховимовні навички; лексична – лексичні знання й мовленнєві лексичні навички; граматична – граматичні знання й мовленнєві граматичні навички;

~ мовленнєва компетенція, яка включає такі види компетенцій, як аудіювання, говоріння, читання та письмо. Компетенція у говорінні включає компетенцію в монологічному й діалогічному мовленні, тобто вміння сприймати ці види мовлення на слух із подальшим відтворенням, обговоренням та інтерпретацією почутого. Компетенція в аудіюванні полягає в умінні сприймати на слух будь-яку інформацію, що звучить як із вуст мовця, так і з будь-якого технічного джерела. Компетенція в читанні – це здатність читати будь-який друкований текст. Письмова компетенція – це спроможність письмового вираження думок у межах тематики й будь-якої актуальної інформації;

~ соціокультурна компетенція, до складу якої входять країнознавча, лінгвокраїнознавча та соціолінгвістична компетенції;

~ країнознавча компетенція – це знання про національний характер, суспільно-державний устрій, здобутки в галузі освіти, культури, особливості побуту, традиції, звичаї;

~ лінгвокраїнознавча компетенція – це здатність сприймати мову в її культурноносній функції з національно-культурними особливостями. Включає знання мовних одиниць, у тому числі з національно-культурним компонентом семантики, і вміння використовувати їх відповідно до соціально-мовленнєвих ситуацій;

~ соціолінгвістична компетенція – це знання особливостей національного мовленнєвого етикету й невербальної поведінки та навички врахування їх у реальних життєвих ситуаціях, здатність організовувати мовленнєве спілкування відповідно до комунікативної ситуації, соціальних норм поведінки й соціального статусу комунікантів;

~ прагматична (соціальна) компетенція, яка передбачає бажання та вміння взаємодіяти з іншими людьми в процесі комунікації, вибираючи при цьому найефективніший спосіб вираження думок [5];

~ дискурсивна компетенція, тобто комунікативні вміння, пов'язані з умовами реалізації окремих мовленнєвих функцій із застосуванням адекватних мовних моделей зразків [5];

~ стратегічна компетенція, що передбачає розвиток здатності студентів до самостійного навчання й самовдосконалення, бажання спілкуватися та адекватної оцінки й самооцінки [5];

~ предметна компетенція як володіння інформацією з теми спілкування, тобто здатність вільно орієнтуватися в змісті спілкування певної сфери діяльності [4];

~ професійна компетенція, до складу якої входить уся сукупність мовних знань і мовленнєвих умінь, пов'язаних зі специфікою спілкування в межах певної професії [4].

Висновки з проведеного дослідження. Як підсумок зазначимо, що використання комунікатив-

ного підходу передбачає мовленнєву спрямованість навчального процесу, яка полягає не тільки в тому, що метою навчання є розвиток мовлення, а й у тім, що шляхом до цієї мети є практичне використання мовлення. Весь педагогічний процес повинен бути підпорядкований реалізації комплексних комунікативних цілей навчання для забезпечення реального практичного результату в оволодінні основами іншомовного спілкування, а також виховання, освіти й розвитку особистості. Подальшого вивчення потребує дослідження комунікативного підходу в контексті автономного навчання іноземної мови.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Изория Н.М. Формирование иноязычной компетентности будущих специалистов сферы туризма в вузах культуры и искусств: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.08. Москва, 2008. 24 с.
2. Зимняя И.А. Педагогическая психология. Ростов-на-Дону: Феникс, 1997. 480 с.
3. Мартинова Р.Ю. Цілісна загальнодидактична модель змісту навчання іноземних мов: монографія. Київ: Вища шк., 2004. 454 с.
4. Рогова В.Г., Рабинович И.М., Сахарова Т.Е. Методика обучения иностранным языкам в средней школе. Москва, 1991. 287 с.
5. Современные теории и методики обучения иностранным языкам / под общ. ред. Л.М. Федоровой, Т.И. Рязанцевой. Москва: Экзамен, 2004. 320 с.
6. Солодовникова Ю.Ю. Формирование иноязычной коммуникативной компетентности как условие совершенствования профессиональной подготовки специалиста социальной работы: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: спец.13.00.08. Курск, 2009. 28 с.
7. Федорова О., Чебанова О. Методики преподавания английского. URL: <http://www.inostranets.ru>.